

Sosyal Bir Olgu Olarak Tehdit Suçu ve Kriminolojik Yaklaşımlar

Dr. Hasan BÜKER

Sosyolog, Polis Akademisi Başkanlığı

Suç Önleme Araştırma Merkezi

Tehdit; çalışmanın genelinde ortaya konulduğu gibi hukuki sonuçları itibariyle tüm modern toplumlarda suç olarak nitelenen (kısmi farklılıklarla olsa), ceza kanunlarında tanımlanmış ve bir yaptırma bağlanmış bir davranıştır. Tehdit; demokrasi, insan hakları ve özgürlükleri itibariyle gelişen toplumlarda kişilere yönelik korku oluşturacak her türlü gerçekçi tehdit kabul edilemez bulunmuş ve özellikle son dönemde suç olarak tanımlanmaya ve cezalandırılmaya başlanmıştır (Scott, 2010). Bu itibarla tehdit olgusunun açıklanmasında genel olarak suç olgusunun açıklanmasında kullanılan genel kriminolojik teorilerden belirli bir kısmını kullanmak makul olacaktır.

Klasik Suç Teorileri Perspektifinden Tehdit Suçu

Klasik suç teorisi, suçluluk davranışını diğer herhangi bir davranışa benzer olarak rasyonel olarak yapılmış bir tercihten ibaret görür. Suçluluk davranışının en önemli sorumlusu olarak ise bireyin kendisidir. Bu yaklaşım çerçevesinde insanlar suç işlemekten önce bir değerlendirme yaparlar ve işledikleri suçun neticesinde elde edecekleri kazançlar ile yaşayacakları kayıpları karşılaştırırlar. Bu karşılaştırma neticesinde elde edilecek kazançların kayıplardan fazla olma ihtimalini öngören insan suç işleme fırsatını gerçeğe dönüştürmeye yakın olacaktır. Bu teorik yaklaşıma göre insanları suç işlemekten caydırmanın en önemli yolu ise suçun bedelin arttırmak olacaktır. Kriminolojik teoriler üzerinde çalışan pek çok sosyal bilimci tarafından yoğun olarak eleştirilmesine rağmen günümüzde etkili olan ceza adaleti sistemleri esasen bu caydırıcı yaklaşım üzerine kurulmuştur

ve halen bu yaklaşımın esaslarına göre çalışmaktadır (Dolu ve Bükler, 2009).

Aşağıdaki şekil bu durumu basitçe görselleştirmektedir.

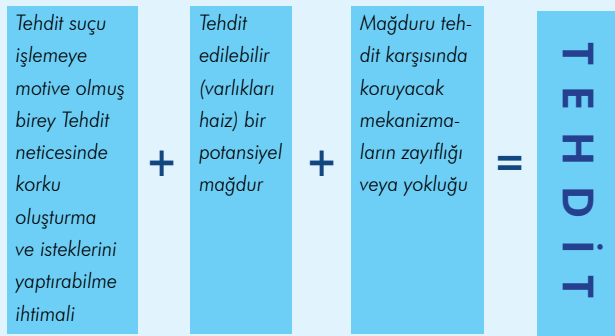

Yine klasik yaklaşımlar içinde önemli bir diğer yaklaşıma göre insanların günlük rutin hayatlarında yaşanan değişimin oluşturduğu şartlar suç işleme motivasyonunu taşıyan birey için suçtan fayda elde etme ihtimalini arttırmaktadır. Suçun oluşumu için; motive olmuş potansiyel bir suçlu, suça konu olabilecek bir birey ve bireyi koruyacak nitelikte mekanizmaların yokluğu (veya zayıflığı) gereğinden hareket eden teori, özellikle son dönemde potansiyel mağdurlarda bir artış ve mağdurları koruyacak mekanizmalarda önemli bir düşüş yaşandığını vurgular.

Bu teoriye göre; yaşanan sosyal değişim insanların kaybedeceklerini arttırarak onları daha fazla şeyle tehdit edebilmeyi sağlamıştır. Örneğin yıllar önce aracına zarar vermekle tehdit edebileceğiniz insan sayısına göre

bugün aynı tehdide maruz kalacak insanların sayısında önemli bir artış vardır. Aynı şekilde bir dönem birbirleri ile daha küçük sosyal ortamlarda uyum içinde yaşayan farklı etnik grupların artık daha büyük bir sosyal yapı içerisinde ve birbirlerinden ayrı yaşamaya başlaması birtakım azınlıklara karşı yaşadıkları toplumun çoğunluğu arasında bir önyargı veya nefret oluşumunu kolaylaştırmış ve onları tehdit mağduru olmaya daha meyilli hale getirmiştir. Yine aynı paralelde; küçük toplumların büyük aile yapısında, “gelin”, “kız” “anne” veya “ev hanımı” olarak kaybedecek (dolayısıyla tehdide konu olacak) çok fazla şeyi olmayan kadın, büyük şehirlerin çekirdek aile yapısında, üreten, sosyal paylaşımlar yaşayan, birey olarak daha etkin varlık gösteren, maddi / manevi kazanımlar elde eden, devlet ve toplum nezdinde belirli haklara sahip bireylere dönüşmüştür. Dolayısıyla kadın kaybetme korkusu yaşayabileceği daha fazla varlığın sahibi olmuştur ki bu durum da kendisini tehdidin ve şiddetin potansiyel mağduru haline getirmiştir.

Teorinin diğer boyutu itibarıyla bakıldığında ise yine yaşanan bu toplumsal dönüşüm sürecinin potansiyel şiddet ve tehdit mağdurlarını ya tamamen korumasız bıraktığı veya sahip oldukları koruma mekanizmalarını zayıflattığı görülmektedir. Teorinin ortaya koyduğu bu yaklaşım aşağıdaki şekilde basitçe ifade edilmektedir:

Pozitivist Suç Teorileri Perspektifinden Tehdit Suçu

Kriminoloji alanında 20.yy başlarından itibaren gerçekleştirilen çalışmalar, suçun salt insan iradesi ile açıklanamayacak kadar kompleks bir davranış olduğu ve insanın iradesi dışındaki bir takım unsurların da hesaba katılması gerektiğini yoğun olarak tartışmaya açmışlardır. Bu çerçevede, insanın iradesi yanında psikolojik, nörolojik, hormonal ve genetik özelliklerinin de suç işlemesine etki ettiği tartışıla gelmiştir.

Pozitivist suç teorileri içerisinde önemli bir grubu insanın birtakım biyolojik özelliklerini esas alan yaklaşımlar oluşturmaktadır. Modern biyolojik suç teorileri suçu salt insan biyolojisinin bir ürünü olmaktan öte kompleks bir etkiler bütünü içerisinde değerlendirmektedirler (Dolu, 2010). Ancak genetik başta olmak üzere biyolojik özel-

Bilinmektedir ki özellikle aile içi şiddet olayları belirli bir süreç çerçevesinde gelişmekte ve en üst seviyeye ulaşmaktadır. Örneğin ilk olarak psikolojik şiddet olarak tanımlanabilecek hakaretler zamanla düşük yoğunluklu fiziki şiddete ve daha sonrasında da yaralanma hatta ölümle neticelenen seviyelere yükselmektedir.

liklerin insanların öğrenme ve sosyalleşme gibi birtakım özelliklerini etkiler nitelikte olduğu dolayısıyla bu tip sosyal yaklaşım sergileyen suç teorilerinin de biyolojik faktörleri göz ardı etmemesi gerektiği belirtilmektedir (Ellis ve Walsh, 1997). Bu çerçevede ilk olarak beyinde bulunan bazı bölgelerin (prefrontal cortex) yeterince gelişmemesi veya zarar görmesi neticesinde insanların öfke, şehvet, açlık gibi birtakım hislerini oluşabilecek zararlı etkilerini gözeterek baskılama veya erteleme kabiliyetlerinin düşeceği belirlenmiştir. (Raine ve Lui, 1998).

Pozitivist ekol içerisinde önemli bir grup açıklama da insan psikolojisi temelinden gelmektedir. Bu yaklaşımlar suçluluğu birtakım kişilik bozuklukları ile açıklarlar. Psikopati veya sosyopati olarak adlandırılan kişilik bozuklukları genel anlamda antisosyal kişilik bozukluğu olarak bilinir ve genel olarak kendini gösteren sorumsuz ve suçluluk davranışı ile kendini gösterir (Dolu, 2010).

Biyoloji ve psikoloji temelli pozitivist yaklaşımlar yanında suçu açıklayan geniş bir grup yaklaşım da sosyoloji temelli olarak gelişmiştir. İlk olarak değişen sosyal yapıyı temel alan sosyolojik incelemeler yukarıda da bahsedilen küçük topluluklar halinde devam eden yaşamın sanayi devrimi ve devamında daha geniş topluluklar halinde bir yaşama doğru kayışının suç üzerindeki etkileri tartışılmıştır.

Bu etkiler genel olarak yeni sosyal yapının taşıdığı hareketliliğin, sosyal heterojenitenin, ev dışı yaşamdaki artışın ve düşük sosyo-ekonomik seviyedeki birey sayısındaki artışın toplumsal yapıda kendiliğinden var olan kontrol mekanizmalarının etkisini yitirmesine veya tamamen ortadan kalkmasına neden olduğunu ifade etmektedir. Buna göre özellikle komşuluk, aile veya köy / mahalle büyükleri, dini kurum ve kişilikler gibi sosyal kontrolün temel taşları olan unsurların rollerini tam olarak yerine getirememesi suçların ortaya çıkması ve yayılmasını kolaylaştıran nedenler olarak belirlenmiştir.

Toplumsal yapının sahip olduğu sosyal kontrol mekanizmalarındaki etkisizlik gerek tehdit ederek bireyleri korku ve sindirme durumuna getiren gerekse şiddet uygulayan bireylerin sosyal olarak daha çok ciddi suçluluk seviye-

Tehdit, yukarıda da ifade edildiği gibi toplumda özellikle zayıf kesimler olarak tanımlanabilecek kadın, çocuk, yaşlı, azınlık (etnik, dini, cinsel kimlik açısından v.s.) gibi bireylere yönelik ciddi bir şiddet niteliğini kazanmakla son dönemde ülkemiz adına önemli bir sosyal problem olarak kendisini göstermiştir.

sine gelmeden belirlenmesi ve engellenmesini imkânsız hale getirmektedir. Oysa bilinmektedir ki özellikle aile içi şiddet olayları belirli bir süreç çerçevesinde gelişmekte ve en üst seviyeye ulaşmaktadır. Örneğin ilk olarak psikolojik şiddet olarak tanımlanabilecek hakaretler zamanla düşük yoğunluklu fiziki şiddete ve daha sonrasında da yaralanma hatta ölümlerle neticelenen seviyelere yükselmektedir.

Ancak belirtildiği gibi etkin bir sosyal kontrol mekanizmasının varlığı bu tip bir şiddet davranışının ilk olarak ortaya çıkışını önleyebilir. Ne var ki günümüzde ailelerin çocukları üzerindeki kontrolden başlayarak komşuların birbirleri üzerindeki etki ve kontrolüne oradan da mahalle / köy büyüklerinin sağladığı kontrole kadar her nevi sosyal kontrol mekanizmasının zayıfladığı, bunun da şiddet ve tehdidin içinde bulunduğu pek çok sosyal norm ihlalinin önemli nedenleri arasında olduğu değerlendirilebilir.

Öğrenme ekolü içerisinde en bilinen çalışmalardan bir kısmı Albert Bandura (1973) tarafından gerçekleştirilmiş olup bu çalışmalar şiddet davranışını taklit yoluyla öğrenilen bir davranış olarak değerlendirmiştir. Bu çalışmalar aynı zamanda televizyon ve medya yoluyla sergilenen şiddet davranışlarının da önemli ölçüde şiddetin öğrenilmesine etki ettiğini ortaya koymuştur. Her gün medyada yer alan şiddet içerikli programlar ve şiddetle ilişkin haberler, üstü kapalı olarak birtakım insanlara şiddet kullanımını veya bunu içeren tehditleri yaşadıkları birtakım sorunların çözümünde kullanabilecekleri mesajını vermektedir.

Örneğin eşinden resmen boşandığı halde onu zihinsel olarak bağımsız bir birey olarak tanıyamamış bir erkek eşinin yeni hayat tarzında bağımsız bir birey olarak ortaya koyacağı birtakım davranışları kabullenemiyor olabilir. Televizyonda aynı durumu yaşayan bir başka bireyin eski eşini tehditle veya şiddetle benzer davranışlardan alıkoyduğunu görünce bunun kendisi için de bir çözüm olacağını düşünebilir. Daha açık ifade etmek gerekirse, medyada yer alan kadına yönelik şiddet haberleri benzer sosyal kontekst içerisinde benzer bir durumu yaşayan bireyde benzer şiddet davranışını taklit etme arzusunu

tetikleyebilir. Gerçek hayatta böyle bir durumda şiddet uygulayan bireyin yaşaması beklenen kayıplar (hapiste geçen yıllar, dağılan aile, yitirilen sosyal itibar, kaybedilen iş, v.s.) ise aynı seviyede bu dizi veya filmlerde yer almamaktadır.

Kriminolojik teoriler içerisinde suça ilişkin olarak geliştirilen önemli bir alternatif perspektif de yine pozitivist ekol içerisinde “kontrol teorileri” olarak bilinen yaklaşımlardır. Bu teoriler insanları suça iten nedenlerden çok onları suç işlemekten alıkoyan nedenler üzerine yoğunlaşırlar. Bu perspektif, oto kontrol (self-control) seviyesi düşük bireylerin herhangi bir suç fırsatı karşısında oto kontrolü yüksek bireylere oranla kendilerini alıkoyma başarılarının daha düşük olacağını ifade etmektedir.

Kriminolojik çalışmaların suçu açıklamak için geliştirdikleri diğer bir önemli grup teorik yaklaşım da suçu toplumda veya kişinin yakın çevresinde oluşan anomi (stres) veya gerilimin bir yansıması olarak ele almaktadır.

Bu çerçevede ilk olarak bireyi gerilime ve sonuçta suça iten nedenlerin toplumun değer attığı; iyi bir iş sahibi olma, başarılı bir aile reisi olma, yüksek bir sosyal statü sahibi olma gibi hedeflere ulaşamama olduğu görülmektedir. İkinci olarak, bireyin pozitif değer attığı uyarıcıların; örneğin, anne/babasının veya eşinin kaybedilmesi kişileri bu stresle farklı şekillerde mücadele etmeye itmekte ve bu durumda alkol / uyuşturucu kullanma veya doğrudan şiddete yönelme gibi sonuçlar ortaya çıkabilmektedir.

Sonuç olarak kriminolojik çalışmaların genel olarak suçu açıklamak üzere yüzyılı aşkın bir süreçte geliştirdiği teorik perspektifler konumuz olan tehdit suçunu açıklamak için de önemli temeller sağlamaktadır. Devam eden bölümler tehdidin şiddete dönüştüğü noktada karşımıza en çok çıkan kadınlara yönelik şiddeti daha spesifik olarak ele alacak ve teorik yaklaşımlar yanında son dönemde spesifik olarak bu probleme yönelik olarak gerçekleştirilen çalışmaların bulgularını ortaya koyacaktır.

Tehdit ve Devamında Ortaya Çıkan Şiddetin Önlenmesi: Sosyal Bilimsel Bir Perspektif

Tehdit, yukarıda da ifade edildiği gibi toplumda özellikle zayıf kesimler olarak tanımlanabilecek kadın, çocuk, yaşlı, azınlık (etnik, dini, cinsel kimlik açısından v.s.) gibi bireylere yönelik ciddi bir şiddet niteliğini kazanmakla son dönemde ülkemiz adına önemli bir sosyal problem olarak kendisini göstermiştir. Bu bölümün ilk kısmı genel olarak kriminolojik çalışmaların suça ilişkin geliştirdiği teorik yaklaşımları “tehdit suçu” özelinde değerlendirerek bu sosyal problemin muhtemel nedenleri adına bir çıkarım yapmıştır.

Bu çerçevede öncelikli olarak ifade edilmesi gereken husus şudur ki; problemin nedenleri çok boyutludur ve önlenmesi de ancak çok boyutlu, çok kurumlu ve multi-disipliner perspektifin hâkim olduğu bir yaklaşımla mümkün olacaktır. Bu çerçevede sergilenecek yaklaşım bireyi çözümün odağına yerleştirmeli ve genişleyen bir hareketle bireyi saran yakın ve uzak sosyal çevreye ilişkin önlemleri ve devlet eliyle alınacak hukuki tedbirleri bir arada sistematik olarak harekete geçirmelidir. Genel olarak ceza adalet sisteminin kuruluş ve işleyiş felsefesinin dikte edeceği “daha ağır ceza – daha fazla caydırıcılık,” mutlak bir başarı politikasının yegâne yolu değildir.

Bilakis, bu tip bir yaklaşım çeşitli sınırlılıklar taşır (Dolu ve Bükler, 2009) ve ancak devlet eliyle sağlanabilecek caydırıcılığın tüm gerekleri ile ele alınmasıyla ancak bu sınırlarına ulaşabilir. Bu nedenle tehdit ve devamında ortaya çıkan şiddeti önleme politikaları “failin cezalandırılması” na ilişkin olarak mutlaka açık, yeterince ağır ve hızlı uygulanan yaptırımlar öngörmelidir ki ancak bu şartların bir arada varlığı biçimsel yaptırımlardan beklenen sınırlı etkiyi en üst seviyeye çıkartabilir.

Ancak bu politikalara paralel olarak bireyleri biçimsel olmayan (enformel) yollarla bu tip davranışlardan caydıracak sosyal kontrol mekanizmalarının güçlendirilmesinin yollarını da araştırmalıdır. Nitekim, kriminoloji alanında yapılan çalışmalar biçimsel (formel) yaptırımlara kıyasla biçimsel olmayan (enformel) yaptırımların farklı türlerden suçları işleme eğilimindeki bireyleri bu yönde bir davranıştan caydırmada daha etkili olabildiğini ortaya koymaktadır.

Bunun yanında yukarıda da ifade edildiği gibi birey odaklı yaklaşımlar saldırganlık ve şiddet içeren davranışın bir sosyal norm ihlali yanında sosyalleşme sürecinde öğrenilmiş bir davranış olduğu veya nöro – psikolojik bir anomalinin göstergesi olabileceği değerlendirilmelidir. Yukarıda belirtildiği gibi problemin nedenlerinden bir kısmı kısa vadede çözülebilir nitelikte değildir (ekonomik sıkıntılar, kültürel algı problemleri v.s.). Ancak geliştirilecek programlar kısa, orta ve uzun vadeli hedefler ortaya koymalıdır ve bunların düzenli olarak takip edildiği bir eylem planı yürütülmelidir. Bu bütüncül ve zamana yayılmış yaklaşımın göz ardı edilmesi problemin önlenbilmesini güçleştireceği gibi; ne yazık ki, yayılmasını ve etkisini arttırmasını da kaçınılmaz hale getirecektir.

KAYNAK

- Altınay, A. ve Arat, Y.(2007). *Türkiye’de Kadına Yönelik Şiddet*. İstanbul. Erişim: <http://research.sabanciuniv.edu/7029/1/TurkiyedeKadinaYonelikSiddet.pdf> / Agnew, R. (1992). *Foundation of a general strain theory of crime and delinquency*. *Criminology*, 30, 47-87. / Bandura, A. (1973). *Aggression: A Social Learning Analysis*. New Jersey: Prentice Hall. / Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu (1995). *Aile İçi Şiddetin Sebepleri ve Sonuçları*. Bizim Büro Basımevi, Ankara. / Bailey, JE, ve ark. (1997). Risk factors for violent death of women in the home. *Archives of Internal Medicine*, 157,777-782. / Black, DA. ve ark. (1999). Partner, child abuse risk factors literature review. *National Network of Family Resiliency, National Network for Health, State University of New York / Bükler, H. (2011). Formation of Self-Control: Gottfredson & Hirschi’s General Theory of Crime and Beyond. Aggressive and Violent Behavior: A Journal of Review*. 16, 265-276. / Counts DA, Brown J, Campbell J. (1992). *Sanctions and sanctuary: cultural perspectives on the beating of wives*. Boulder, CO, Westview Press. / Cullen, FT. ve Agnew, R. (2006). *Criminological Theory: Past to Present*. Roxbury Publishing, Los Angeles. / Dolu, O. ve Bükler, H. (2009). *Caydırıcılığın Sınırları: Caydırıcılık Eksenli Suç Önleme ve Mücadele Politikalarına Eleştirel Bir Yaklaşım*. *Polis Bilimleri Dergisi*, 11 (3), 1-22. / Dolu, O., Bükler, H. & Uludağ, S. (Yayın sırasında) *Caydırmak ya da Caydırmamak, İşte Bütün Mesele Bu: Türk Ceza Adalet Sisteminin Caydırıcılık Kapasitesine İlişkin Eleştirel Bir Değerlendirme*. Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi / Dolu, O. (2010). *Suç Teorileri: Teori, Araştırma ve Uygulamada Kriminoloji*. 2. Baskı. Ankara: Seçkin Yayınevi. / DSÖ - Global Consultation on Violence and Health. (1996). *Violence: A Public Health Priority*. Geneva, World Health Organization, (document WHO/EHA/ SPI.POA.2). / Gilbert, L. (1996). *Urban violence and health: South Africa 1995*. *Social Science And Medicine*, 43, 873- 886. / Ellis, L. ve Walsh, A. (1997). *Gene-based evolutionary theories in criminology*. *Criminology*, 35, 229-276. / Heise L. (1998). *Violence against women: an integrated ecological framework*. *Violence Against Women*, 4,262-290. / Johnson H. (1996). *Dangerous Domains: Violence Against Women in Canada*. Ontario, International Thomson Publishing. / JURISTAT. (1998). *Homicide in Canada*. Ottawa, Statistics Canada. / Kardam, F. (2005). *Türkiye’deki Namus Cinayetlerinin Dinamikleri: Eylem Programı İçin Öneriler Sonuç Raporu*. Erişim Adresi: www.undp.org.tr/traboutusdocuments/namuscinayetleri.pdf / Koss, MP ve ark. (1994). *No Safe Haven: Male Violence Against Women At Home, At Work, and in The Community*. Washington, DC, American Psychological Association. / Krug EG, Dahlberg LL, Mercy JA, Zwi AB, Lozano R. (2002). *World Report On Violence and Health*. Geneva: World Health Organization. / Levinson D. (1989). *Family Violence in Cross-Cultural Perspective*. Thousand Oaks, CA, Sage. / Mouzos J. (1999). *Femicide: The Killing Of Women in Australia 1989-1998*. Canberra, Australian Institute of Criminology. / Raine, A. ve Lui, J. (1998). *Biological disposition to violence and their implications for biosocial treatment and prevention*. *Psychology, Crime and Law*, 4, 107-125. / Spika, A.L., Fukushima, M., Kelley, M., ve Jensen, T.S. (2011). *Religiosity, Delinquency, and the Deterrent Effects of Informal Sanctions*. *Deviant Behavior*, 32, 677-711. / Tittle, C., Botchkovar, E., ve Antonaccio, O. (2011). *Criminal Contemplation, National Context, and Deterrence*. *Journal of Quantitative Criminology*, 27, 225-249 / Türkiye’de Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet (2009). *Araştırma Raporu*. / Williams, FP ve McShane, M. D. (2004). *Criminological Theory*. Prentice Hall, New Jersey.